

LA CRISI D'IDENTITAT EUROPEA

Coorganitzat per:

Consell Català del
**Moviment
Europeu**

Fundació "la Caixa"

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Acció Exterior,
Relacions Institucionals i Transparència**

Índex de continguts

1. Introducció	1
2. Seminari 1. Valors i diferències culturals a Europa: donant contingut a la identitat europea	4
2.1 Introducció al seminari	4
2.2. Preguntes plantejades als participants.....	4
2.3. Llista de participants	7
2.4. Anàlisi del seminari.....	8
2.4.1. Donar contingut a la identitat europea	8
2.4.2. Propostes i recomanacions	10
3. Seminari 2. Són vigents i compartits els valors europeus?.....	16
3.1. Introducció al seminari	16
3.2. Preguntes plantejades als participants.....	16
3.3. Llista de participants	21
3.4. Respostes dels participants	22
3.4.1. Quins són els valors europeus?.....	22
3.4.2. Els valors europeus s'han convertit en normativa i, per tant, en drets en tots els casos? És indispensable legislar per garantir els valors europeus? S'estan complint les legislacions que els garanteixen?.....	24
3.5. Anàlisi de la sessió	25
4. Seminari 3. Els valors de la UE i els altres europeus	29
4.1. Introducció al seminari	29
4.2. Preguntes plantejades als participants.....	30
4.3. Llista de participants	30
4.4.1 Una Unió Europea concorde amb els seus valors?.....	33
4.4.2. Què en pensen "els altres europeus"? En quina mesura la seva societat (tant les elits com l'opinió pública en general) es considera proeuropea?	34
4.4.3. Creu que, encara que es consideri europeista, la societat realment comprèn i comparteix aquests valors?	36
4.4.4. Els països aspirants realment tenen una perspectiva d'integració?	36
4.4.5. Propostes i recomanacions	37
5. Conclusions finals.....	48
5.1. Conclusions Seminari 1	48
5.2. Conclusions Seminari 2	49
5.3. Conclusions Seminari 3	50

1. Introducció

El Consell Català del Moviment Europeu (CCME) ha dut a terme el cicle “La crisi d'Identitat Europea”, un projecte que va ser seleccionat a la convocatòria anual de projectes que impulsa el Palau Macaya. La raó que ha fonamentat aquesta iniciativa és perquè l'actual situació sociopolítica de la Unió Europea ha desencadenat un cert desencís i contradicció en la ciutadania, respecte a la seva percepció de la UE i, per extensió, al mateix sentiment de pertinença, a la mateixa identitat europea. La crisi econòmica del 2008 ha colpejat la solidesa de la UE i ha afectat el món del treball i les oportunitats, especialment els joves, i també ha fet incrementar les desigualtats. Així, la UE s'enfronta a tot un conjunt de reptes que determinaran el seu futur polític, social i econòmic. Un d'aquests reptes és el sentiment de pertinença i d'identitat europea. Dos dels principals factors que han propiciat que es qüestionari són l'euroescepticisme creixent i les diferències entre els estats membres del sud i de la zona mediterrània amb els del nord i el centre d'Europa. Aquestes divergències socials i polítiques estan afectant la política europea i, de retruc, la cohesió social.

En la primera conferència d'aquest cicle, s'ha analitzat quins són actualment el sentiment de pertinença i la identitat europea, com s'han forjat al llarg dels anys, quins reptes i problemàtiques tenen actualment i quina és la resposta democràtica que ha de donar la ciutadania. Hi ha participat Ricard Zapata, professor del departament de Ciències Polítiques i Socials de la UPF, Carme Colomina, periodista i investigadora associada al CIDOB, Eugenia Kuznetsova, Dra. per la Universitat de Deusto i Màster en Relacions Internacionals per la Universitat de Kiev, i Xavier Ferrer, president del Consell Català del Moviment Europeu, en qualitat de presentador i moderador.

A continuació, s'han dut a terme tres seminaris amb experts que han analitzat els termes de la identitat europea en el context actual. En el primer seminari, coordinat per la professora de Dret Internacional de la UAB, Montserrat Pi, s'ha analitzat quin és el sentiment de pertinença i d'acceptació dels valors europeus

a Europa, en l'àmbit cultural, lingüístic, educatiu, ètic i religiós, sobre la base de la dualitat entre unitat cultural i particularitats en el si d'Europa.

En el segon seminari, coordinat per les politòlogues Gemma Pinyol i Saray Espejo, s'ha abordat la vigència dels valors europeus als estats de la Unió Europea i la seva relació sobre la identitat europea i el sentit de pertinença, analitzant la realitat de la identitat europea a les diferents zones de la UE, com també les causes que han portat a la situació actual i les possibles perspectives de futur.

Finalment, al darrer seminari, coordinat per Carmen Claudín, investigadora sènior associada del CIDOB, s'ha examinat el concepte d'identitat europea i els valors que hi ha en els països candidats a l'adhesió a la UE (països de l'est, Balcans i Turquia). També l'interès que té la Unió Europea per incorporar-los i què poden aportar a la UE respecte a la consolidació de la identitat europea.

A la conferència de cloenda d'aquest cicle, les coordinadores dels seminaris han exposat les conclusions obtingudes en els tallers, amb l'objectiu d'aportar una estratègia amb propostes concretes que permetin reforçar la creació d'una identitat europea, més enllà de les particularitats que hi ha en el si d'Europa, per tal que pugui servir de document de consulta, treball i gestió als responsables de les diferents institucions, governs, associacions, món acadèmic, centres d'investigació i persones interessades en aspectes de la identitat europea.

I, finalment, amb tot el coneixement i debat sorgit entorn de la conferència inaugural i dels seminaris, s'ha fet un document que ha redactat aquest grup d'experts, amb la idea d'impulsar metodologies participatives que afavoreixen la implicació dels diversos sectors interessats i de la ciutadania. L'objectiu final és fer arribar aquest document a les institucions europees, entitats europeistes i d'altres centres a qui pugui ser d'interès.

La ubicació escollida per a aquest cicle ha estat el Palau Macaya, de la Fundació la Caixa, ja consolidat com a espai emblemàtic de reflexió i pensament i convertit en un referent intel·lectual per al món acadèmic i professional, i compromès amb el debat i pensament i amb la sostenibilitat econòmica, social i mediambiental.

Malauradament, aquest cicle també s'ha vist afectat per la crisi de la Covid-19, en el sentit que la conferència inaugural i els dos primers seminaris es varen fer abans de l'inici de la pandèmia, fet que va obligar a retardar el tercer seminari i la conferència de cloenda.

2. Seminari 1. Valors i diferències culturals a Europa: donant contingut a la identitat europea

2.1 Introducció al seminari

Aquest primer seminari del projecte, coordinat per la Dra. Montserrat Pi, ha tingut per objectiu analitzar com es pot donar contingut a la identitat europea, en un context de renaixement dels nacionalismes i els moviments euroescèptics i d'aparició de fenòmens autoritaris en alguns estats europeus. El projecte europeu s'inspira en una herència cultural i humanista compartida a partir de la qual s'han desenvolupat uns valors universals dels drets inviolables i inalienables de les persones, així com la llibertat, la igualtat i l'estat de dret. En el seminari s'ha reflexionat sobre quins mecanismes, institucions, polítiques i instruments poden ajudar a, sobre la base d'aquests valors, donar contingut a una identitat europea que combini el respecte a l'existència d'identitats múltiples i diversitats culturals, religioses i lingüístiques amb un sentiment de pertinença i acceptació dels valors europeus. En aquest sentit, en el seminari s'han examinat alguns àmbits que fins ara han estat centrals en la definició d'un espai polític europeu, com ara la ciutadania europea o l'espai de llibertat, seguretat i justícia, per analitzar-ne les mancances i proposar noves línies d'actuació.

2.2. Preguntes plantejades als participants

Per a l'ordenació del debat es va proposar inicialment abordar les següents qüestions:

1. Què és el que identifiquem com a identitat europea? Va més enllà dels valors previstos a l'article 2 del TUE? Què és el que afavoreix un sentiment de pertinença en aquesta identitat europea? Com es pot construir una identitat compartida i al mateix temps respectuosa amb les diversitats culturals, religioses i lingüístiques?
2. Quin paper té la Carta de Drets Fonamentals en la configuració d'aquesta identitat europea? Quin valor afegit té? Recull de manera suficient mecanismes per garantir la diversitat?
3. L'estatut de ciutadania europea tal com està configurat actualment en els tractats és suficient per dotar de contingut una identitat europea? Quines en són les mancances i què en caldria millorar?
4. Quina incidència té l'espai de llibertat, seguretat i justícia en la configuració d'una

identitat europea? Què caldria potenciar en aquest sentit?

Aquestes preguntes es van desenvolupar en la introducció al seminari, partint de la premissa que el concepte d'*identitat* és ambigu, difícil de definir, sobretot desproveït d'adjectius (*identitat cultural, identitat nacional, identitat ètnica* són conceptes més concrets). Aplicat a l'àmbit europeu no solament ens enfrontem al problema de tractar un concepte tan multidimensional i evasiu com el d'identitat sinó al de definir què és Europa o què és ser europeu (Europa com a espai geogràfic?, en un sentit cultural?, identificat amb la Unió Europea?, Europa com a utopia, com a model?).

La primera pregunta seria, doncs, si podem aplicar aquest concepte a l'àmbit europeu i, sobretot, més enllà de si existeix una identitat europea com un fet empíric ens podem preguntar si ens és útil, si és necessari continuar parlant d'una identitat europea. Aquest debat s'ha vist influït per les crisis dels darrers anys: financera, de refugiats (que ha posat en dubte la idea de solidaritat), el Brexit (que ha posat de manifest que el projecte d'integració europea no és irreversible), el populisme (que ha mostrat la desconfiança vers les elits) i la indefinició del paper de la UE al món (agreujada durant el mandat de Trump). Alguns neguen totalment la necessitat d'una identitat europea, uns altres consideren que l'enfortiment d'aquesta identitat és l'únic camí cap endavant. I una part d'Europa està entestada a definir-nos per oposició: enfront dels musulmans, dels refugiats, dels immigrants... Aquí veiem com es construeixen no solament fronteres físiques sinó també de culturals i conceptuals, en una clara involució de drets.

En el que sí que hi ha coincidència és a afirmar que un projecte polític necessita per sobreviure mecanismes de legitimació i suport públic. La dificultat de traslladar a Europa els mecanismes de legitimació dels estats és evident: no tenim una llengua comuna, les diferències culturals són òbvies, les diverses identitats nacionals són ben presents, etc. Per aquest motiu, alguns han preconitzat una legitimació per resultats: una bona política o unes bones polítiques (acompanyades d'una bona estratègia de comunicació) acabaran fomentant una identitat. Però també s'ha dit que aquesta és una via molt vulnerable als riscos. De fet, les conseqüències de la crisi econòmica així ho han posat de manifest, perquè en la part de la població més castigada s'ha estès una desafecció i un relat d'Europa com a font d'austeritat. D'una altra banda, el repartiment de competències entre la UE i els seus estats fa difícil que els ciutadans atribueixin les responsabilitats de manera clara.

Sembla, doncs, que cal promoure en paral·lel un sentiment de pertinença deslligat de les qüestions econòmiques. Tradicionalment n'han sorgit dues visions:

- Europa com a comunitat cultural de valors compartits (llegats culturals, experiències històriques i polítiques comunes).
- Europa com a comunitat política de pràctiques democràtiques compartides (capacitat d'unió de les institucions democràtiques i una participació ciutadana activa que faciliti una cultura política democràtica). No estaríem molt lluny del "patriotisme constitucional" d'Habermas, que al·ludeix a la capacitat d'adhesió democràtica de la ciutadania en lloc d'una identificació cultural o ètnica de les persones, la qual cosa pot ser especialment rellevant als estats moderns caracteritzats per la coexistència de múltiples identitats lingüístiques, culturals o grupals.

Les polítiques europees destinades a fomentar una identitat col·lectiva transnacional (sigui de manera directa o indirecta) han oscil·lat entre aquestes dues opcions i els plantejaments s'han centrat en una interpretació cívica del que és l'europeisme. En aquest sentit, és pertinent recordar la Declaració de Copenhaguen de 1973, feta pels Ministres d'Afers Exteriors dels estats membres de les comunitats europees del moment, en la qual es declara que la unitat és una necessitat bàsica europea per garantir la supervivència de la civilització comuna, i s'hi destaquen els aspectes culturals comuns de les nacions europees i la seva vinculació a valors i principis compartits, és a dir, es posa en relleu una herència europea. Per acabar, es reafirma el compromís d'avançar cap a una Europa unida.

Altres iniciatives que s'han desenvolupat en el marc del projecte europeu han tingut un vessant més cultural o simbòlic: segell de patrimoni europeu, capital europea de la cultura, bandera, himne, dia d'Europa... D'una altra banda, el programa "Europa per als ciutadans" (que s'adopta l'any 2006, després del fracàs del tractat constitucional) té per objectiu promoure una ciutadania europea activa amb la finalitat de desenvolupar un sentit d'identificació. Es posa més èmfasi en la diversitat. En la reedició del programa per al període 2014-2020 es combinen dos eixos: memòria històrica (dimensió cultural) i ciutadania activa (identitat política). I no podem oblidar que els tractats vigents actualment recullen una declaració de valors (art. 2 TUE), una Carta de Drets Fonamentals, un estatut de ciutadania europea i l'objectiu de l'Espai de Llibertat, Seguretat i Justícia.

Malgrat tot això, la identificació amb Europa i la UE continua sent molt incipient i

relativament feble en comparació amb les identitats nacionals. Com pot enfortir-se?

2.3. Llista de participants

Susana	BELTRAN	Vicepresidenta del CCME i diputada al Parlament de Catalunya
Cristina	BLASI	Relatora del seminari, Investigadora postdoctoral, Dret de la Unió Europea, Universitat Autònoma de Barcelona
Mar	CAMPINS	Catedràtica de Dret Internacional Públic i de la Unió Europea, Universitat de Barcelona
Josep Maria	DE DIOS	Professor titular de Dret Internacional Privat, Universitat Autònoma de Barcelona
Xavier	FERRER	Doctor per la Universitat de Barcelona. Economista, polític i president del Consell Català del Moviment Europeu
Josep Maria	LLOVERAS	Doctor en Economia Monetària i Bancària per la Universitat de París I (Sorbona). Antic funcionari de la Comissió Europea (antic ambaixador de la UE a la república Centreafricana i a Sèrbia i Montenegro)
Carme	MOLINÉ	Advocada, membre de la Junta Directiva del Consell Català del Moviment Europeu
Sílvia	MORGADES	Professora agregada de Dret internacional públic i Relacions internacionals UPF Membre del Grup de Recerca Consolidat en Dret Internacional Públic i RRII de la UPF, i GRITIM
Andreu	OLESTI	Catedràtic de Dret Internacional Públic i de la Unió Europea, Universitat de Barcelona
Jordi	PACHECO	Degà del Col·legi de Politòlegs i Sociòlegs de Catalunya
Montserrat	PI	Coordinadora del seminari, professora titular de Dret Internacional Públic i Dret de la Unió Europea, Universitat Autònoma de Barcelona

2.4. Anàlisi del seminari

2.4.1. Donar contingut a la identitat europea

Els participants al seminari coincideixen a reconèixer que quan parlem d'identitat europea en realitat es tracta d'un concepte "fugisser", de difícil delimitació, amb múltiples vessants (social, cultural...). Cal tenir present que les identitats es poden caracteritzar a partir de tres elements: el caràcter subjectiu (les tria un mateix), no són excloents i són canviants. Per tal de delimitar bé el concepte, també pot ser útil diferenciar entre identitat, que tindria una dimensió o relleu més institucional vinculada a la idea d'un bé general, i identificació, que implicaria una percepció més subjectiva, psicològica i que es podria concretar amb la identificació amb uns determinats valors. En totes aquestes dimensions, el que apareix amb força és que el concepte d'identitat està molt lligat al sentiment de pertànyer a una comunitat.

En l'àmbit europeu, la primera pregunta que sorgeix és si necessitem una identitat europea o més aviat hauríem de reconèixer que no hi ha una sola Europa, sinó moltes Europes, i parlar d'identitats europees en plural que es van definint de forma dinàmica i que parteixen del reconeixement de les diferències i de la necessitat de viure i respectar-les. Així mateix, cal precisar si es parla de la identitat dels ciutadans de la Unió Europea o si parlem de tot Europa.

A l'hora de donar contingut a aquesta identitat o identitats europees, tant la geografia com la llengua, la religió o la història poden tenir un paper ambivalent. Pel que fa a la geografia, a banda de la indefinició física del continent, es podria pensar que la grandària de l'espai amb la diversitat que això comporta pot resultar una dificultat. Aquí cal recordar que tenim molts exemples, com els EUA, Rússia o el Brasil, on aquest factor no impedeix l'existència d'un *demos* comú. Pel que fa a la religió i les llengües, la diversitat i la pluralitat són indiscutibles, però també aquí cal recordar que la multiculturalitat ha estat la norma de moltes societats i que les entitats polítiques ni sempre han estat homogènies ni han de ser-ho. Quant a la història, podríem pensar que més que unir ens desuneix, els conflictes del passat dificulten una narrativa històrica comuna, i l'última gran adhesió ha posat de manifest que aquest factor pot alimentar posicions divergents.

Malgrat això, es pot afirmar que Europa existeix, tant com a afirmació d'una civilització europea empírica com d'un ideal construït a partir de la defensa dels drets humans. Europa s'ha construït a partir de guerres, de les lluites i els conflictes, i els seus fonaments són l'espai, la història, la cultura i els valors. La "Idea d'Europa", en el sentit de Steiner, continua vigent avui dia, però no és percebuda d'igual manera pel conjunt de la societat. En tots els països de la Unió Europea existeix una dualitat entre aquells sectors de la població que s'identifiquen amb una comunitat europea i cosmopolita (les elits culturals que gaudeixen del privilegi d'estudiar o treballar en un altre país, que valoren el que significa poder circular lliurement per Europe) i els que se'n senten allunyats o exclosos perquè amb prou feines tenen accés al mercat de treball o a l'educació superior. Factors com la crisi econòmica, en què hi ha hagut molts perdedors i uns pocs guanyadors, estan determinant un model econòmic gestionat per la Unió Europea que suscita desafecció i exclusió. Una desafecció que cal dir que ve de més lluny, com ho mostra, entre més factors, l'escàs interès de la ciutadania en les eleccions al Parlament Europeu o els resultats dels referèndums a diversos països europeus sobre les revisions dels tractats. Les percepcions també varien en funció de les diferents edats. Entre aquells en què els records de les guerres és més viu el sentiment europeu és més present. Les generacions més joves perceben menys la contribució del projecte europeu al manteniment de la pau, que donen per descomptat.

La superació d'aquesta situació exigeix replantejar una metodologia funcionalista basada en una legitimació per la via dels resultats, que ha comportat un fort elitisme i optar per treballar la idea de valors compartits. Valors que són els de la postguerra i que estan en la fundació del projecte europeu (el respecte de la democràcia i els drets humans) i que s'han d'enriquir amb la diversitat religiosa i cultural de les societats d'avui i amb l'afirmació també d'aquells valors que ens diferencien d'altres projectes polítics: l'equilibri d'una economia de mercat amb protecció social i el compromís decidit amb la sostenibilitat i la protecció del medi ambient. En definitiva, l'Europa blava (valors) i l'Europa verda (sostenibilitat).

Si bé és cert que aquests valors ja es troben recollits en els tractats europeus i que el mateix Tribunal de Justícia en diverses ocasions ha recordat el valor essencial dels principis democràtics o del principi de solidaritat, no sempre en els últims anys s'ha vist una actuació ferma de les institucions europees per defensar-

los. La resposta tímida a la situació a Polònia i Hongria i la gestió de l'anomenada *crisi dels refugiats* han posat de manifest que hi ha un problema de credibilitat. La redacció de l'article 2 del Tractat de la Unió Europea que afirma els valors comuns és molt ambiciosa, però el problema està en els mecanismes que permeten una traducció pràctica d'aquests valors. L'article 6, dedicat a la protecció dels drets fonamentals, és molt extensiu i els mecanismes de l'article 7, adreçats a reaccionar a la vulneració dels valors per part d'algun estat, s'estan revelant a la pràctica ineficaços. El problema, en qualsevol cas, no està en els textos sinó en com s'apliquen.

La defensa d'aquests valors compartits no es pot fer només com una idea. Per fer créixer un sentiment de pertinença hi ha d'haver un projecte compartit. I això exigeix apel·lar no solament a la raó sinó a l'emoció. El constitucionalisme democràtic no arriba al cor. El gran repte del projecte europeu és trobar una mobilització emocional, adreçada especialment al joves, i en aquest sentit el paper de la comunicació és clau. Aquesta és també una gran assignatura pendent: la informació no arriba al conjunt de la ciutadania, l'Europa dels estats dificulta la connexió entre els ciutadans i les institucions europees. Acostar Europa al conjunt de la ciutadania i no solament a determinats sectors és una aposta política ineludible per crear una consciència de pertinença a un projecte comú.

2.4.2. Propostes i recomanacions

Amb l'objectiu de concretar l'aposta política d'acostar la Unió Europea al conjunt de la ciutadania i fomentar la consciència de pertinença a un projecte comú cal posar en marxa iniciatives que reforcin i cohesionin la identificació de la ciutadania amb el projecte europeu i permetin avançar cap a una identitat europea. En aquesta línia, les propostes i recomanacions concretes que han sorgit al seminari es poden agrupar en tres grans blocs: educació i comunicació, enfortir l'esfera pública europea i traducció dels valors en realitats concretes i tangibles.

1) Educació i comunicació

L'educació es considera un terreny essencial en el qual cal treballar. L'escola podria tenir en l'àmbit europeu un paper similar al que va tenir al segle XIX amb

l'estat-nació i contribuir a difondre una narrativa europea. S'hauria de fer explícita la idea que l'escola educa en valors europeus.

Encara que en els tractats actuals la Unió Europea no té competències legislatives respecte a l'educació, sí que se li atribueixen poders de coordinació i de suport. Les institucions europees haurien d'utilitzar aquestes capacitats per garantir que en tots els estats les escoles difonguin una educació en valors europeus comuna. Igualment, s'hauria d'incidir en el coneixement de la història europea, hi hauria d'haver en aquest àmbit també una aproximació comuna. No es tracta tant de crear una història comuna sinó de fomentar una mirada compartida envers la història, basada en uns valors comuns.

El programa Erasmus mereix una valoració positiva en la mesura que ha permès a molts joves tenir una experiència personal directa de formar part d'un espai europeu. Però l'abast i l'impacte que té continuen sent limitats. No tots els joves cursen estudis d'educació superior i, entre els qui ho fan, molts no poden permetre's una estada a un altre país perquè, malgrat els ajuts econòmics del programa, encara comporta una despesa econòmica important que no està a l'abast de tothom. Com s'ha dit abans, els sectors que accedeixen al privilegi d'estudiar en un altre país són sovint els que ja tenen més consciència europea. Per això caldria estudiar la possibilitat que el programa Erasmus es fes extensiu també als estudis de secundària i que tingués un caràcter obligatori, per garantir que s'arriba al conjunt de la població. Igualment es considera que les iniciatives posades en marxa per la Comissió Europea adreçades a crear titulacions europees i consorcis per crear universitats europees són passos positius que s'haurien de continuar i reforçar.

L'altre àmbit en el qual cal incidir és el de la comunicació i la transparència. Sovint les accions europees no arriben a la ciutadania. És important donar a conèixer totes aquelles polítiques que incideixen en els problemes comuns dels ciutadans europeus, especialment en aquells àmbits que afecten particularment els joves, com pot ser l'habitatge o la precarietat laboral.

Les institucions europees haurien de ser més proactives en aquest sentit per tal de crear opinió pública i assenyalar les *fakes news* i els discursos antieuropeus que difonen mentides. Un exemple de la manca de decisió de les institucions europees en aquest sentit és el que va passar durant la campanya del referèndum britànic

sobre el Brexit, en què la Comissió Europea es va abstenir de participar activament per rebatre moltes de les informacions falses sobre la Unió Europea que van circular durant la campanya.

Aquesta comunicació no solament ha d'informar sinó que ha de transmetre valors i experiències compartides que puguin suscitar un sentiment de pertànyer a un projecte comú. Per això és indispensable promoure una comunitat europea digital, que pugui arribar especialment als més joves. Europa hauria de ser més activa en la defensa de la ciberseguretat. Es tracta d'un àmbit en el qual les responsabilitats són compartides. No solament les institucions europees s'hi han d'implicar, sinó també les autoritats estatals, els partits polítics, els mitjans de comunicació i la societat civil.

2) Enfortir l'esfera pública europea

La percepció de la Unió Europea com un club d'estats que actuen a partir d'un mètode intergovernamental dificulta la creació d'una identitat europea. Els governs no sempre són lleials amb la Unió Europea, és més fàcil dir que els mals són responsabilitat de la Unió Europea, siguin competència europea o no. Cal buscar formes de governació que donin més pes a les entitats locals i regionals per tal que els ciutadans vegin Europa més propera.

Els partits polítics haurien d'enfortir la seva dimensió europea i posar en relleu que l'actuació a escala europea no representa una pèrdua de sobirania sinó l'única manera de fer front a problemes comuns. D'una altra banda, la societat civil hauria d'exigir coherència als seus polítics a tots els nivells: nacional, regional, local i europeu.

Les vies de participació de la ciutadania en els assumptes europeus s'haurien de reforçar i divulgar. Mecanismes com la Iniciativa Ciutadana Europea, que permet que els ciutadans proposin noves legislacions si aquestes compten amb el suport d'un mínim d'un milió de signatures a tota la Unió Europea, són encara poc coneguts i convindria difondre'ls més i facilitar-ne la utilització.

Les eleccions al Parlament Europeu no poden ser l'única via de participació ciutadana, sinó que cal desenvolupar un diàleg social que permeti la creació d'una comunitat política en l'àmbit europeu. Només amb la participació de tota la societat es podrà avançar cap a la construcció d'un *demos* europeu.

L'atribució d'iniciativa legislativa al Parlament Europeu és una via que caldria explorar per tal de donar més pes als representants de la ciutadania en la governació europea.

3) Traduir els valors en realitats concretes i tangibles

Els valors proclamats en el Tractat de la Unió Europea s'han de traduir en principis concrets que arribin al ciutadà i que estiguin dotats de mecanismes eficaços per garantir-ne el compliment.

En aquest sentit, en primer lloc es proposa repensar l'estatut de ciutadania europea. El catàleg de drets que l'integren gairebé no ha estat ampliat des que es va adoptar l'any 1992 (llevat de la Iniciativa Ciutadania Europea, que es va introduir a la reforma de Lisboa). Una bona via per incrementar el sentiment de pertinença a una mateixa comunitat consistiria en l'ampliació del sufragi actiu i passiu vinculat a la residència. Ara mateix aquest dret està limitat a les eleccions municipals i europees. Caldria preveure que els ciutadans europeus poguessin també participar en les eleccions regionals i nacionals a l'estat on resideixen. Cal tenir present que, en alguns casos, els ciutadans europeus que viuen en un país diferent del de la seva nacionalitat acaben veient-se privats d'aquest dret polític no solament a l'estat de residència sinó també als seus estats d'origen, ja que en alguns estats aquest dret es nega a aquells ciutadans que fa un nombre determinat d'anys que no resideixen al país. L'ampliació del dret al sufragi contribuiria a donar sentit a l'afirmació que existeix una comunitat política europea. Continuant amb les qüestions electorals, caldria enfortir la dimensió europea dels partits polítics i revisar la delimitació de les circumscripcions a les eleccions al Parlament Europeu, per tal que el mètode electoral sigui més transparent i uniforme. També caldria preveure la possibilitat, tantes vegades discutida i que no ha estat acceptada encara, de reservar un nombre d'escons del Parlament Europeu per a llistes transnacionals, que mostrarien als ciutadans de manera més clara el caràcter europeu de les eleccions.

També podria ser útil avançar en una coordinació dels documents acreditatius de la ciutadania (passaport comú, carnet de ciutadà europeu), que tot i que no suplantara les competències que en matèria de nacionalitat corresponen als estats, podria fer més visible l'estatut de ciutadania europea complement d'aquesta nacionalitat.

En segon lloc, i pel que fa a la Carta de Drets Fonamentals, caldria articular alguna mena de recurs jurisdiccional dedicat específicament a garantir el compliment dels drets de la Carta. Certament, els tractats actuals ja preveuen alguns mecanismes que permeten reaccionar en cas de vulneracions dels drets per part dels estats membres. Però aquests mecanismes o bé s'estan demostrant ineficaços, com és el cas de l'art. 7 del Tractat de la Unió Europea, o bé no tenen prou visibilitat per al ciutadà, com és el procediment d'infracció recollit a l'article 258 del Tractat de Funcionament de la Unió Europea, que només poden utilitzar la Comissió Europea o els estats. Caldria explorar, doncs, un mecanisme específic vinculat directament a la Carta de Drets Fonamentals, que permetés una acció directa dels ciutadans que consideren que han estat víctimes d'una vulneració de drets fonamentals protegits per la Carta. Això contribuiria a fer creïble als ciutadans el compromís de les institucions europees en la garantia d'uns drets fonamentals comuns a tot l'espai europeu. La inclusió de la Carta en l'articulat dels tractats també aniria en la línia de fer més creïble aquest compromís.

En tercer lloc, caldria abandonar la perspectiva securitària sobre la qual s'està construint l'Espai de Llibertat, Seguretat i Justícia. La regulació i la gestió de qüestions com la migració i l'asil necessiten una reforma que mostri a la ciutadania el respecte dels valors europeus. Una de les qüestions que aquests darrers anys ha perjudicat greument la imatge de la Unió Europea és la percepció que les mateixes institucions europees prioritzen estratègies de seguretat que van en contra dels seus propis valors, com ha passat en el cas dels rescats al Mediterrani. Una aposta per regular vies d'entrada legals i segures significaria revertir aquesta situació i fer creïble el compromís de la Unió Europea amb els valors que proclama. En el marc de l'Espai de Llibertat, Seguretat i Justícia s'hauria de donar prioritat als valors de solidaritat, reconeixement mutu i confiança recíproca per crear una autèntica comunitat de drets. Especialment important és la defensa del principi de solidaritat. Les institucions aquí haurien de ser més valentes del que han estat fins ara, i impedir que els interessos nacionals s'imposin per sobre d'aquest principi.

Per acabar, l'opció de l'actual Comissió Europea per la transició energètica i el pacte verd es considera que pot ser un bon laboratori per explorar moltes de les qüestions que s'han esmentat aquí. D'una banda, és una gran ocasió per crear identitat al voltant d'un aspecte que és absolutament comú al conjunt de la

ciutadania, que preocupa especialment els més joves i que pot marcar un valor distintiu de l'espai europeu en relació amb altres agents mundials. En aquest sentit, és una gran oportunitat per propiciar una identificació amb el projecte europeu. D'una altra banda, si la manera amb què es posa en pràctica aquest objectiu no connecta amb el ciutadà, és molt possible que aquesta oportunitat es converteixi en un fracàs. Les institucions europees tenen la responsabilitat de ser valentes i engrescadores, però també d'actuar amb transparència i tenir en compte el ciutadà en la seva política, no solament com a subjecte passiu sinó també com a subjecte actiu i participatiu.

3. Seminari 2. Són vigents i compartits els valors europeus?

3.1. Introducció al seminari

El segon seminari del cicle, coordinat per Saray Espejo, directora d'Afers Europeus a Instrategies i Silva Caraballo, tècnica de projectes a Instrategies, tenia per objectiu revisar la vigència dels valors europeus reflectits en els textos dels tractats de la UE i reflexionar sobre si són compartits entre els estats membres. La UE està en un moment d'impàs en què han aparegut pulsions en alguns estats membre per limitar els drets dels ciutadans i ciutadanes o concentrar poders en els executius en detriment de la resta dels poders de l'estat. La garantia i la defensa dels valors europeus haurien d'esdevenir la frontera natural a aquestes pulsions.

Durant el debat amb els participants es va valorar, en primer lloc, la importància de la codificació dels drets europeus i els mecanismes que estableix la legislació europea per tal de garantir-ne el compliment. En segon lloc, a partir d'aquesta base i tenint en compte els reptes que ha d'afrontar la UE, es va reflexionar, des de la perspectiva dels denominats valors comuns, sobre el projecte europeu i la validesa que té en el món actual.

En resum, el debat de la segona sessió pretenia fer reflexionar, des de la perspectiva d'uns denominats valors comuns, sobre el projecte europeu i la seva validesa en el món actual.

3.2. Preguntes plantejades als participants

Amb l'objectiu d'estructurar el debat, a l'inici de la sessió es va proposar d'abordar les següents qüestions. Eren preguntes generals que havien de permetre als i les participants adreçar la temàtica de la sessió des de punts de vista molt diferents i complementaris.

- Quins són els valors europeus?
- Els valors europeus s'han convertit en normativa i, per tant, en drets en tots els casos? És indispensable legislar per garantir els valors europeus? S'estan complint les legislacions que els garanteixen?

Quins són els valors europeus?

La Unió Europea es basa en uns valors comuns dels estats membres que han de constituir unes societats en què ha de prevaldre la inclusió, la tolerància, la justícia, la solidaritat i la no discriminació. El respecte d'aquests valors hauria de ser una part central de les nostres societats i un punt de partida en el disseny i la implantació de les polítiques de la UE, que haurien de formular-se per garantir que es respectin i s'interioritzin. La defensa d'aquests valors només es pot garantir si tots els estats membres de la UE els adapten com a compromís.

Aquests valors constitutius es van codificar al Tractat de Lisboa i a la Carta dels Drets Fonamentals de la UE, com a elements constitutius i innegables dels estats de la UE. S'ha considerat que són una orientació normativa àmpliament compartida i molt arrelada i, per tant, els veritables fonaments de la casa europea comuna. Amb aquest pas es tracta, també, de trobar una nova font de legitimitat i estabilitat al projecte, fonamentat ara en uns valors compartits.

En aquest sentit, la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea consagra determinats drets polítics, socials i econòmics per a la ciutadania de tota la UE. Ratificada l'any 2000, s'hi va afegir un important element omès fins llavors als tractats: l'obligació que la UE actuï i legisli d'acord amb els drets i valors de la Carta, tal com es recullen als set capítols que la componen: dignitat, llibertats, igualtat, solidaritat, ciutadania, justícia i disposicions generals.

En concret, la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea assenyala la necessitat de respectar els següents drets fonamentals:

- Dignitat humana: la dignitat humana és inviolable. Ha de ser respectada i protegida i constitueix l'autèntica base dels drets fonamentals.
- Llibertat: la llibertat de circulació atorga als ciutadans el dret de circular i residir lliurement dins de la UE. Les llibertats individuals, com el respecte de la vida privada, la llibertat de pensament, de religió, de reunió, d'expressió i d'informació, estan protegides per la Carta dels Drets Fonamentals de la UE.

- **Democràcia:** el funcionament de la UE es basa en la democràcia representativa. Ser ciutadà europeu significa també gaudir de drets polítics. Tots els ciutadans adults de la UE tenen dret a votar i a presentar-se com a candidats a les eleccions del Parlament Europeu. Els ciutadans de la UE tenen el dret de sufragi actiu i passiu al país de residència o al país d'origen.
- **Igualtat:** la igualtat vol dir que tots els ciutadans tenen els mateixos drets davant la llei. El principi d'igualtat entre homes i dones sustenta totes les polítiques europees i és la base de la integració europea. S'aplica en tots els àmbits. El principi d'igualtat de retribució per un treball igual es va introduir al Tractat el 1957. Encara que continua havent-hi desigualtats, la UE ha aconseguit avenços considerables.
- **Estat de Dret:** la UE es basa en l'Estat de Dret. Totes les seves activitats es regeixen pels tractats, acordats voluntàriament i democràticament pels països membres. El dret i la justícia són defensats per un poder judicial independent. Els països membres han conferit al Tribunal Europeu de Justícia la competència de pronunciar-se de manera definitiva i les sentències que emeti han de ser respectades per tots.
- **Drets humans:** la Carta dels Drets Fonamentals de la UE protegeix els drets humans, entre els quals el dret de no patir discriminació per raó de sexe, origen racial o ètnic, religió o conviccions, discapacitat, edat o orientació sexual, el dret de la protecció de les dades personals i el dret d'accés a la justícia.

En un temps convuls per a la Unió Europea amb la sortida del Regne Unit o el greu deteriorament de l'estat de dret a països com Polònia i Hongria, la Unió Europea s'enfronta a nombrosos desafiaments. Alhora, la Unió Europea està veient també el (re)naixement de debats polaritzadors impulsats per la narrativa il·liberal que també està present als països que la componen. És evident que en molts països europeus la controvertida gestió comunitària de la crisi econòmica i de les arribades de persones refugiades (dos elements centrals per entendre la UE actual) ha portat a una politització més gran dels afers europeus. Aquesta situació ha derivat en més mobilització i conscienciació, però lamentablement en molts casos també en una creixent polarització entre estats i dins d'aquests.

Sembla més necessari que mai prendre decisions que garanteixin el respecte dels valors sobre els quals s'ha construït la UE i que es consagren en els tractats demostrant que no són negociables i que són el punt de partida per a qualsevol nova arquitectura de la UE. En aquest sentit, val la pena de reflexionar si els valors fundacionals són encara compartits per tots els estats membres de la UE i pels ciutadans i ciutadanes europees.

Preguntes per al debat:

- Són aquests valors vigents i compartits per tots els estats membres?
- La narrativa il·liberal en l'escenari europeu. Són un perill o una oportunitat per apuntalar els valors europeus?

El valors europeus s'han convertit en normativa i, per tant, en drets en tots els casos? És indispensable legislar per garantir els valors europeus? S'estan complint les legislacions que els garanteixen?

Els valors de la UE han estat i han d'estar al centre de l'acció política i legislativa europea. En molts casos s'ha legislat per garantir-los en àmbits tan diversos com els drets econòmics, socials o polítics. La lliure circulació, la igualtat de tracte o la protecció mediambiental han estat promogudes i garantides per la legislació europea i en molts casos els estats membres han estat perseguits en cas de no respectar-les.

Així i tot, en molts àmbits no s'ha avançat prou. L'Eurobaròmetre de desembre de 2019 confirmava que la primera exigència dels ciutadans i ciutadanes europees per al nou Parlament Europeu era garantir una Europa més verda i justa. El canvi climàtic, la lluita contra la pobresa i l'exclusió social són les principals prioritats dels ciutadans i ciutadanes comunitàries. Amb vista a aquest període que s'obre ens hem de preguntar: dona la UE resposta a aquestes demandes?

D'una altra banda, per la importància de la percepció del paper d'Europa al món, els problemes sobre la gestió de les fronteres europees o de la garantia dels drets de les persones refugiades immigrades han posat el respecte dels drets fonamentals a Europa en el punt de mira. Molts d'altres aspectes han estat apartats de l'agenda europea durant anys. Alguns exemples en serien les

directives contra discriminació, i encara està per veure com es desenvoluparà el nou pilar europeu de drets socials.

En aquest context, la Comissió Europea ha presentat les sis prioritats per al període 2019-2024:

- **European Green Deal.** Per convertir la UE en el primer continent amb una economia “neutral” pel clima.
- **Una economia que treballi per a les persones.** Treballant per garantir l'equitat i la prosperitat social.
- **Una Europa preparada per a l'era digital.** Empoderament a les persones amb una nova generació de tecnologies.
- **Promoure la forma de vida de la UE.** Construint una Unió d'igualtat en què totes les persones tinguin les mateixes oportunitats.
- **Una Europa més forta al món.** Per reforçar el lideratge global responsable.
- **Una nova empenta per a la democràcia europea.** Per nodrir, protegir i enfortir la nostra democràcia.

El 2020 serà un any ple de nous inicis que haurà de tenir en compte un context mundial de creixents desigualtats en què l'agenda europea cada vegada serà més central. Un nou Parlament Europeu i una nova Comissió Europea, una nova dècada i un nou marc financer per als set anys vinents suposaran canvis i reptes nous. En aquest sentit, és un moment per reflexionar sobre quins valors hauria de promoure i garantir el projecte europeu i si la legislació comunitària els està garantint.

Preguntes per al debat:

- La legislació europea ha codificat alguns dels valors europeus convertint-los en drets. S'ha fet amb tots? Amb quins no?
- Com s'està garantint el respecte dels valors europeus? Funcionen els mecanismes existents? Cal reformar-los? Com?
- Té sentit debatre sobre valors europeus o és millor fer-ho sobre drets?

3.3. Llista de participants

Silvia	CARABALLO	Tècnica de projectes a Instrategies
Saray	ESPEJO	Directora d'Afers Europeus a Instrategies
Xavier	FERRER	Doctor per la Universitat de Barcelona. Economista, polític i president del Consell Català del Moviment Europeu
Sònia	GALTIÉ	Vicepresidenta del CCMEUR en representació d'ERC
Oriol	LÁZARO	Secretari general del Consell Català del Moviment Europeu (CCMEUR)
José Luís	MARBÁN	President de la AIACE (Asociación Internacional de Antiguos Funcionarios de las Comunidades Europeas)
Laia	MESTRES	Representant i investigadora de l'Institut Barcelona d'Estudis Internacionals (IBEI)
Joaquim	MILLAN	Antic secretari general del Consell Català del Moviment Europeu (CCMEUR)
Débora	MIRALLES	Departament d'Exteriors de la Generalitat de Catalunya i membre del Col·legi de Politòlegs
Carme	MOLINÉ	Advocada, membre de la Junta Directiva del Consell Català del Moviment Europeu
Susana	RIVERO	Membre del Consell Català del Moviment Europeu (CCMEUR) en representació del PDeCAT

3.4. Respostes dels participants

Aquestes preguntes es van desenvolupar a la introducció del seminari, partint de la premissa que la Unió Europea es basa en uns valors comuns dels estats membres. Existeix un consens sobre el sorgiment d'aquests valors, els quals van ser fruit de la història del segle xx i un context de postguerra en el qual es necessitava donar seguretat, estabilitat i benestar als ciutadans.

3.4.1. Quins són els valors europeus?

En relació amb aquestes premisses, els assistents han reflexionat sobre la primera pregunta. En aquest sentit, s'ha debatut sobre quins són els valors europeus però també sobre si té sentit parlar de valors europeus o aquests, en realitat, són valors occidentals, incloent-hi els Estats Units, o més aviat es tracta de valors universals. En resposta a aquest debat s'han identificat tres àrees en les quals els valors europeus es poden diferenciar dels occidentals en general:

- Els valors europeus són més socials: existeixen més característiques de solidaritat, estat de benestar, seguretat social, etc.
- Els valors europeus són més liberals, per exemple en qüestions concretes com la pena de mort i semblants. No es lliguen a una creença religiosa específica.
- Els valors europeus estan més enfocats en sistemes de governació basats en regles establertes en institucions i van més enllà dels valors individuals. No es traslladen.

Els valors europeus han de convertir-se en la base sobre la qual es pot construir el projecte europeu, han de respectar aquests principis de valors socials, liberals i que reconeixin el valor i importància de les institucions per sobre dels valors individuals.

En aquest àmbit, també s'ha generat un debat sobre la **identitat europea**. Alguns participants han esmentat que el Brexit ha servit per reflexionar sobre la identitat europea. D'una banda, s'ha identificat el factor econòmic com el factor unificador més fort, assenyalant que les entrades, i ara sortides, de la UE tenen un fort motiu econòmic i que això deixa en segon pla els drets i valors.

A banda de la identitat, també s'ha reflexionat sobre l'impacte que han tingut les **diferents crisis** en la UE i l'impacte que pot tenir una suposada crisi d'identitat social. Tenint en compte les diferents crisis a les quals ha estat sotmesa, s'ha plantejat la qüestió de si la UE surt reforçada d'una crisi. S'assenyala que una crisi no necessàriament enforteix la Unió Europea, però pot comportar un avenç cap a una unió més profunda en alguns aspectes.

Respecte a la qüestió sobre si els valors europeus són compartits i vigents, s'ha considerat que, si van ser ratificats pels quinze estats membres i també pels estats que s'hi van adherir posteriorment, els valors que han quedat reflectits a l'article 2 del tractat de la Unió Europea són compartits. Per tant, es pot considerar que aquests són valors europeus comuns.

D'una altra banda, també s'ha valorat si actualment seria possible tornar a redactar una Carta de Drets Fonamentals o fins i tot modificar algun article de l'actual. Arran d'aquest plantejament, s'ha parlat sobre la complexitat d'arribar al mateix nivell d'acord d'ara fa vint anys, a causa principalment de les múltiples crisis que ha viscut la UE aquests darrers anys.

A part, el temps convuls en el qual es troba la Unió Europea actualment, amb la sortida del Regne Unit o el greu deteriorament de l'estat de dret a països com Polònia o Hongria, presenta nous reptes per a la UE. Aquesta situació, juntament amb la controvertida gestió comunitària de la crisi econòmica i de l'arribada de persones refugiades, ha desencadenat debats polaritzadors i una fragmentació més elevada entre els estats i també dins d'aquests.

La segona qüestió fa referència a la situació en la qual es troba la UE i el paper que tindran les *democràcies* il·liberals a l'àmbit europeu en el reforçament o el deteriorament dels valors europeus. Els assistents han reflexionat sobre la gestió de la UE i la manca d'identitat europea que hi ha en alguns països que en formen part. En aquest sentit, s'ha parlat sobre la importància i el paper que han de tenir les institucions europees per tal de reforçar no solament el sentiment de pertinença a Europa, sinó també els valors europeus i sobre els problemes que implica la pertinença a Europa.

3.4.2. Els valors europeus s'han convertit en normativa i, per tant, en drets en tots els casos? És indispensable legislar per garantir els valors europeus? S'estan complint les legislacions que els garanteixen?

La necessitat de prendre decisions que garanteixin el respecte dels valors sobre els quals s'ha construït la UE i que han quedat reflectits en els tractats no poden ser negociables i haurien de ser el punt de partida per a qualsevol nova arquitectura de la UE. En alguns casos s'ha legislat per garantir aquests drets però en d'altres ha estat insuficient. Per tant, el debat també gira entorn dels mecanismes de la UE i la seva eficàcia per garantir el respecte als valors europeus.

A la sessió s'han fet diverses consideracions sobre l'aplicació de l'article 7 del TUE i les implicacions que comporta aplicar-lo. En aquest aspecte, els participants del debat han coincidit en la "manca de valentia" de la Unió Europea per aplicar els mecanismes existents. D'una altra banda, també s'han fet consideracions sobre les sancions que impliquen i si aquestes són suficients. En aquest sentit, s'ha considerat que les mesures no són dràstiques i que, encara que un estat membre no compleixi els valors i drets de la Unió Europea, no se'n preveu l'expulsió.

En el cas d'Hongria i Polònia, l'acceptació de la Carta de Drets Fonamentals, dels valors, principis i drets europeus va ser una condició per a la seva adhesió a la Unió Europea i ho varen acceptar. No obstant això, després de l'annexió han deixat enrere la tasca de mantenir aquestes condicions, fet que ha causat una deterioració.

Els participants han coincidit que el mecanisme actual, per garantir el compliment de l'article 7, és massa feble i les mesures adoptades són prou efectives. S'ha assenyalat que en uns altres aspectes, per exemple en el de seguretat, hi ha mecanismes per assegurar que els estats membres compleixin els requisits de la UE. Aquest fet demostra que hauria de ser possible i necessari ampliar també els mecanismes de control per al compliment d'aspectes socials i de drets.

D'aquesta manera, al debat s'han generat diverses reflexions sobre com es poden enfortir els mecanismes. Algunes de les consideracions han estat sobre l'impacte real de les sancions i la seva aplicació. Partint del supòsit que les sancions aplicades són efectives per al compliment de certs requisits per part dels estats, els assistents s'han preguntat si d'aquesta manera es podria aconseguir que la mateixa ciutadania també respectés els valors europeus.

Tenint en compte totes aquestes qüestions, ha sorgit una sèrie de preguntes relacionades amb els valors i l'afiliació a la UE. Caldrien sortides voluntàries en cas que l'estat deixi de compartir els mateixos valors que els de la UE? I què passa si l'estat deixa de complir els mateixos valors que els de la UE però no vol sortir-ne voluntàriament?

Finalment, en relació amb l'última pregunta del debat sobre si és millor parlar de drets o de valors, s'ha fet referència a la diversa terminologia que utilitza la Unió Europea respecte al terme *valors*. En els textos dels tractats es parla de valors, principis i drets de manera indistinta i pot donar lloc a confusions. Un altre exemple més recent seria la utilització de l'expressió *european way of life* per fer referència a aquests valors. En tot cas, s'ha coincidit a afirmar que el debat sobre els valors europeus és quelcom "antic" i que, després del debat dels anys 90 sobre l'elaboració d'una Constitució Europea i amb la ratificació de la Carta dels Drets Fonamentals de la UE, té més sentit parlar de drets i no de valors. El fet que es parli de drets implica el compliment d'uns deures a diferència dels valors i, per tant, es podria veure com un deure personal la defensa d'aquells valors que no han estat codificats com a normativa.

3.5. Anàlisi de la sessió

No és senzill parlar de crisi d'identitat europea perquè sovint utilitzem indistintament termes com *valors*, *drets*, *llibertats* i *identitat* enmig dels principis recollits en els textos legislatius de la UE, tenint en compte les conseqüències jurídiques que això implica.

Existeix un debat actiu sobre si els valors europeus són veritablement europeus, si són de caràcter occidental o més aviat universals. En aquest aspecte s'ha indicat que possiblement hi ha una distinció entre els valors que considerem europeus i els que considerem occidentals, en què s'han assenyalat certes característiques que distingeixen els valors europeus de la resta. No obstant això, el debat sobre una identitat europea i els valors europeus potser s'hauria de superar, ja que tenia més sentit a l'inici del projecte europeu, però ara es considera més oportú posar l'enfocament en el fet de si aquests valors estan reflectits com a drets i si aquests es compleixen i garanteixen.

En aquest sentit, la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea, ratificada l'any 2000, consagra determinats drets polítics, socials i econòmics per a la ciutadania de tota la UE. Es considera que aquesta mateixa, juntament amb el Tractat de Lisboa, recull els valors europeus, de manera que els converteix també en drets. Per aquesta mateixa, s'ha d'entendre que aquests valors són compartits per tots els estats membres, tant els que inicialment van ratificar la carta com els membres que s'hi han afegit posteriorment i que els han de defensar i garantir, utilitzant, si fos necessari, els mecanismes de defensa que va posar en funcionament la UE amb la ratificació.

Malauradament, avui dia sembla que alguns estats membres que van ratificar la Carta de Drets fonamentals ara no la volen defensar. Les repetides i cícliques crisis que viu el projecte europeu han servit sovint perquè alguns mandataris nacionals qüestionessin els valors i drets europeus, que fins i tot van arribar a contrapesar amb la voluntat del poble. El populisme ha utilitzat el debat sobre els valors per degradar i impedir la defensa de drets codificats, i la resposta europea fins al moment no ha estat l'esperada.

Des de l'inici del projecte europeu fins a l'actualitat, la UE ha passat per molts canvis. Ha estat sotmesa a canvis geogràfics mitjançant ampliacions fins a ser 28 i, amb l'última reducció amb la sortida del Regne Unit, a ser 27 estats. Adaptar el funcionament de les institucions a aquests canvis ha estat un repte, i hi ha hagut un resultat desigual i s'han posat sota estrès algunes regles bàsiques de funcionament, per exemple el principi d'unanimitat en el Consell Europeu per a determinats aspectes.

Addicionalment, la UE ha patit moltes crisis durant aquest temps. En els darrers

temps, han tingut un impacte molt important en la construcció europea la gestió de la crisi econòmica i financera amb inici l'any 2008, la crisi de gestió de persones refugiades l'any 2015 i, com s'ha argumentat en aquesta sessió, una crisi identitària relacionada amb la sortida del Regne Unit de la UE. A més, encara que hagi passat després de la sessió de treball, és inimaginable no fer una referència a la profunda crisi tant econòmica com de projecte europeu que pot significar la crisi sanitària de caràcter global provocada per la Covid-19, en què s'espera l'acció i resposta de la Unió Europea com a agent fonamental. Aquesta darrera crisi, que tindrà un impacte profund a curt i llarg termini, suposa un nou repte per aconseguir una resposta europea que permeti adreçar-se d'una forma justa a tots els estats i ciutadans i ciutadanes de la UE. La forma com es dissenyin els mecanismes específics per donar resposta a la crisi econòmica en el Pla Europeu de Recuperació Renew EU i com es modificarà el Marc Financer Plurianual que ha d'entrar en vigor l'any 2021 per a un període de set anys seran elements centrals per avaluar com de reforçada o devaluada sortirà la UE del cop que suposa la Covid-19. Durant la sessió s'ha arribat a la conclusió que la UE sempre pateix amb les crisis, però que algunes li han servit per consolidar-se. En la situació actual, especialment amb les conseqüències de la Covid-19, només una UE que treballi unida per un interès comú pot reclamar-ne la importància. Ha de fer front a les tendències racionalitzadores d'alguns estats membres i ha de servir de garant d'aquells estats que han patit la crisi d'una manera més severa i que en tindran una sortida molt més complicada.

Tant el marc legislatiu que ofereix la Carta de Drets fonamentals com els avenços que ha fet la UE gràcies a –o a conseqüència de– les seves crisis fan que, més que de valors, del que calgui parlar i reflexionar sigui sobre drets. Cal recordar a aquells estats membres que ara els qüestionen que són part fonamental de la casa comuna europea, i que no són opcionals. Si bé és veritat que aquests valors s'han plasmat i recollit en els diferents tractats i legislació europea, s'ha vist una falta d'actuació clara en algunes ocasions aquests últims anys quan s'han incomplert aquests drets, com ha estat el cas en la crisi humanitària de refugiats en els actuals casos d'Hongria i Polònia. Per tant, a banda de valors i drets, el debat actual s'hauria de centrar a explorar si hi ha un respecte per aquesta carta fonamental de drets i si hi ha un mecanisme que en garanteix el compliment. Tenim de debò un sistema que pot garantir tots aquells drets que tenim? Existeix algun instrument per garantir-ne la implantació i el compliment? O aquests drets estan basats en un fonament de sentiments i valors o compromisos

voluntaris? Malauradament, els mecanismes existents no estan funcionant de la millor manera i caldria revisar-ne el funcionament.

En qualsevol cas, i mentre es decideix com millorar aquests mecanismes, el que és fonamental és recordar que la UE és un espai de valor i sobretot de drets compartits, en què cadascun dels membres ha de respectar-los i en què s'ha de poder sancionar qui els incompleix. No hem de permetre que en l'incompliment es barregi un debat sobre la manca de vigència. Són vigents i han de ser defensats com a garantia per a tots els ciutadans i ciutadanes europeus.

4. Seminari 3. Els valors de la UE i els altres europeus

4.1. Introducció al seminari

La Unió Europea (UE) està en crisi. El que gairebé tothom anomena *Europa* s'identifica amb el projecte d'integració europea basat i, al mateix temps, guiat pels valors fonamentals dels fundadors, particularment la pau, la democràcia i la justícia social. Així i tot, el somni europeu està en perill: des de fa bastant temps, l'euroescepticisme, l'autoritarisme, el populisme i totes les formes de rebuig dels altres va en augment, i estan creixent a dins de la Unió Europea.

Al mateix temps, "Europa" continua atraient diversos països. Ucraïna, Geòrgia Armènia, Moldàvia, els anomenats Balcans occidentals i, fa algun temps, Turquia. Alguns d'aquests països són candidats a la Unió Europea i per a alguns les negociacions per convertir-se en membres ja han començat. Però, mentre alguns s'esforcen per ingressar-hi, uns altres no consideren aquesta perspectiva. Un denominador comú per a tots és que són països limítrofs de la Unió Europea i comparteixen un vincle important amb el concepte històric i cultural d'Europa. I, en tots els casos, la UE és un referent obligat en funció del qual es defineixen, al qual miren o al qual rebutgen.

Però, en aquest veïnat, també hi trobem Rússia. Des de l'arribada de Putin al poder, el Kremlin percep aquesta dinàmica d'acostament o integració amb la UE com un mer desig de Brussel·les d'expandir la seva esfera d'influència, en el sentit més clàssic, a àrees (en particular, les antigues repúbliques soviètiques) que Rússia considera com la seva esfera d'influència *natural*.

En aquest context, l'objectiu de la trobada era comprendre quina percepció tenen de la Unió Europea, i en quina mesura comparteixen els valors fonamentals de la UE, les societats dels països europeus veïns, no membres de la UE. És a dir, els de l'Europa de l'est, "els altres europeus".

La taula rodona ha reunit experts i intel·lectuals d'aquests països amb participants de Barcelona, tots ells de diferent trajectòria professional i europeïstes convençuts. Els països representats van ser Turquia, Albània, Bòsnia i Hercegovina i Sèrbia (pels Balcans occidentals), i Bielorússia, Geòrgia, Ucraïna i Rússia (per l'antiga Unió Soviètica).

4.2. Preguntes plantejades als participants

Cada participant va organitzar la seva intervenció al voltant d'aquestes preguntes:

- La Unió Europea actual manté els valors fonamentals i fundacionals?
- En quina mesura la seva societat (tant les elits com l'opinió pública en general) es considera proeuropea?
- Creu que, encara que es consideri europeista, la seva societat realment comprèn i comparteix aquests valors?
- Creu que els països aspirants realment tenen una perspectiva d'integració?
- Què creu que la Unió Europea hauria de fer per donar més suport a les seves societats i atraure-les? Propostes i recomanacions.

Els participants podien centrar la intervenció en la/les preguntes que els semblessin més rellevants tant en general com per al seu país en particular.

4.3. Llista de participants

Sonja	BISERKO	Fundadora i presidenta del Comitè Helsinki de Drets Humans de Sèrbia
Carmen	CLAUDÍN	Investigadora sènior associada, CIDOB Barcelona Center for International Affairs
Nino	DZIDZISHVILI	Polítologa georgiana, Màster en Relacions Internacionals, Universitat Autònoma de Barcelona
Xavier	FERRER	President del Consell Català del Moviment Europeu
Sònia	GALTIE	Empresa d'Automoció Ciclauto, Consell Català del Moviment Europeu
Fernando	GUIRAO	Catedràtic Jean Monnet d'història, Universitat Pompeu Fabra
Amila	KAHROVIC-POSAVLJAK	Espectora i periodista, Sarajevo

Anna	KORBUT	Periodista i analista ucraïnesa
Pavel	KYRILIONAK	Cofundador i editor de Siabry.org, portal de notícies de la diàspora internacional bielorrussa
Louis	LEMKOW	Professor emèrit, Universitat Autònoma de Barcelona
Josep Maria	LLOVERAS	Ex-alt funcionari de la Comissió Europea, Consell Català del Moviment Europeu
Umut	ÖZKIRIMLI	Polítolèg turc, investigador visitant de l'IBEI, investigador sènior Associat del CIDOB
Bashkim	SHEHU	Escriptor albanès/espanyol
Tatiana	VOROZHEIKINA	Professora de Política Internacional, Universitat Lliure de Moscou

4.4. Respostes dels participants

La conclusió principal de la trobada és que continua havent-hi una gran demanda d'Europa, però no solament de "més Europa" sinó també de "millor Europa", és a dir, una UE més coherent amb els valors democràtics proclamats, encarnats en l'estat de dret, i més activament defensora d'aquests. Un problema important, com va ressaltar un participant, és que la UE ha definit els seus valors sense haver hagut de pensar en els mitjans per defensar-los.

Els participants de països no UE consideren legítim que a Brussel·les i als estats membres els interessi l'estabilitat dels seus veïns orientals. El pragmatisme i el realisme són necessaris per no perdre el vincle amb les realitats en el terreny, però no al preu de restar-li contingut als valors que diu que representa. No n'hi ha prou amb una millora de la qualitat de vida, és precisament l'adheriment als valors el que dona més garanties per a l'estabilitat.

Ha dominat també una preocupació compartida per tots els participants respecte a l'auge de forces autoritàries al populisme i del nacionalisme excloent i, per consegüent, el deteriorament de la democràcia dins la mateixa Unió Europea. L'aparició de polítiques menys obertes i de discursos de rebuig, com demostra per exemple la citada (en múltiples ocasions) gestió de la crisi dels refugiats, s'ha vist com una gran amenaça per a les possibilitats d'un futur democràtic als Balcans occidentals i els països de l'espai postsoviètic.

4.4.1 Una Unió Europea concorde amb els seus valors?

La qüestió de la concordança amb els valors europeus ha estat la més analitzada durant el seminari i, en general, el diagnòstic ha estat molt pessimista. Hi ha hagut bastant consens en l'apreciació que la Unió Europea no està a l'altura dels valors fundacionals i que, en general, ha perdut credibilitat i capacitat d'atracció. Alguns fins i tot pensen que la UE ha perdut la batalla entre els principis proclamats i el pragmatisme quan no defensa els drets humans a tot arreu.

La defensa dels valors ha de ser demostrada també per l'actuació. Per exemple, els participants exsoviètics subratllen la falta de fermesa de la UE amb Rússia en afers com el de Bielorússia en aquests moments, i abans en el de Geòrgia o Ucraïna amb l'annexió il·legal de Crimea i el suport a la guerra a foc lent al Donbass. Un altre exemple, especialment dur, va ser el del genocidi a Bòsnia i Hercegovina, que ja va posar a prova la validesa d'aquests valors arran de la tragèdia de fabricació humana més gran en territori europeu després de la Segona Guerra Mundial i els camps d'extermini.

La gestió dels refugiats ha estat majoritàriament assenyalada com una de les proves més clamoroses de la contradicció amb els valors declarats. Durant l'última dècada, el tracte a immigrants i refugiats ha empitjorat. La gestió de la crisi migratòria europea, que es va veure agreujada el 2015 per l'augment de refugiats al Mediterrani, contradiu els valors de la UE. Els participants han estat d'acord a l'hora de considerar un escàndol moral el tracte que han rebut els refugiats, obligats a romandre a un país, amb un govern autoritari com el de la Turquia actual, que està aprofitant aquesta situació per fer xantatge a la UE.

4.4.2. Què en pensen "els altres europeus"? En quina mesura la seva societat (tant les elits com l'opinió pública en general) es considera proeuropea?

En els països representats a la trobada, la majoria de la societat es considera proeuropea. Als Balcans occidentals, els albanesos són de llarg (juntament amb els albanokosovars) els que més decididament donen suport a la integració amb un 86% a favor, mentre que a l'altre extrem només un terç de la població hi respon positivament. A Sèrbia, en canvi, creix la resistència a les reformes necessàries per adherir-se a la UE, tot i que el govern hi està oficialment compromès.

La percepció respecte a la UE de Bòsnia i Hercegovina està supeditada a la divisió del país, heretada dels acords de Dayton: la República Srpska veu en la UE un perill potencial per a la seva pròpia existència, mentre que els ciutadans de la Federació de Bòsnia i Hercegovina estan generalment decebut amb la situació actual del país, política i econòmica, una cosa que també influeix en certa manera en la visió que tenen de la seva integració a la UE. Així i tot, un sondeig d'opinió pública desenvolupat a Bòsnia i Hercegovina l'abril de 2019 mostra que el 75% dels ciutadans del conjunt de l'estat donen suport a l'adhesió a la UE: els bosníacs (bosnians musulmans) i els croats s'hi declaren a favor amb àmplia majoria (88% i 75% respectivament), mentre que a la República Srpska el 54% s'hi pronuncia a favor i el 39% en contra.

A Turquia, el suport a la integració a la UE ha anat disminuint durant els últims anys però, tot i això, al voltant d'un 50% de la població es considera proeuropea i diu que comparteix els valors europeus. A més, s'ha de destacar que la situació al país ha canviat considerablement i que la Turquia del president Erdogan s'està distanciant cada vegada més d'Europa.

A Ucraïna, l'Euromaidan, l'annexió il·legal de Crimea i la guerra als territoris del Donbass són les tres fites que han marcat l'evolució en termes de suport a la integració a la UE, que ha passat d'un 30%-50% el 2008 a un 65% el 2018. L'opció d'un acostament a Rússia se situa en un 25%, mentre que també existeix una minoria considerable a favor d'una tercera via neutral.

Segons l'enquesta de l'Institut Nacional Demòcrata de Geòrgia, el juny de 2020, el 76% de la població va expressar el seu suport a la integració de Geòrgia a la UE. Els joves georgians són els que es van mostrar més optimistes respecte a la UE, ja que per a ells la integració significaria millorar la seva qualitat de vida i aprofitar noves oportunitats per estudiar, treballar i moure's per països europeus.

La situació política a Bielorússia no permet una radiografia clara, però les protestes massives que encara sacsegen el país han demostrat que la societat bielorussa s'ha tornat molt sensible als valors de la UE. Una enquesta d'opinió del 2016 mostra que el suport a la UE ha crescut mentre que el de Rússia ha disminuït: el 42% dels enquestats donava suport a la integració a la UE mentre que un 34% optava per la integració amb Rússia. En canvi, un any abans, la proporció era favorable a Rússia amb un 53% contra el 25% a favor de la UE. Per exemple, tot i obtenir beneficis de la liberalització del règim de visats a Rússia, l'emigració a països de la UE ha estat quatre vegades més gran que al seu veí rus, cosa que indica clarament la preferència cap a la UE.

Finalment, a Rússia, els joves mostren una opinió positiva sobre la UE, que veuen com una oportunitat per gaudir de noves opcions de mobilitat i treball. Segons el Centre Levada de Rússia, el 60% de les persones menors de 35 anys es consideren proeuropees, mentre que només el 30% de les persones més grans de 65 anys comparteixen aquesta opinió positiva sobre la UE. És important emfatitzar que existeix una minoria urbana a Rússia, significativa i en augment, que considera la democràcia, els drets humans i l'estat de dret com a valors fonamentals de la UE que haurien de ser respectats al seu país. Però també és bo saber que la postura i el comportament cultural occidentalitzat sovint es combinen amb un fort ressentiment cap a Occident, incloent-hi la UE.

4.4.3. Creu que, encara que es consideri europeista, la societat realment comprèn i comparteix aquests valors?

Gran part dels participants ha compartit la idea que, fins i tot en aquelles societats en les quals una clara majoria dels ciutadans es declaren proeuropeus, hi ha un nivell limitat de comprensió del que representen realment els valors europeus. Diversos participants han subratllat que els valors materials – desenvolupament econòmic i estat del benestar– són, com era d'esperar, els valors més coneguts i apreciats fins i tot en els sectors no europeistes. En canvi, els valors més immaterials –pluralisme, tolerància, respecte als drets humans– són molt menys apreciats, però són els que defensen més activament els segments més europeistes d'aquestes societats.

4.4.4. Els països aspirants realment tenen una perspectiva d'integració?

La perspectiva de la integració dels països a la UE ha anat perdent força i credibilitat, especialment després del fracàs de la Constitució europea el 2005. El títol de l'última comunicació de la Comissió, el febrer de 2020, sobre la nova estratègia d'aplicació, "Millorar el procés d'adhesió: una perspectiva creïble de la UE per als Balcans occidentals", ja indica que la Comissió i tot considera que el procés d'ampliació no té prou credibilitat.

Diversos motius expliquen aquesta situació. En primer lloc, alguns consideren, erròniament, des de la gran ampliació de 2004, que la feina ja està feta. En segon lloc, les nombroses crisis de la UE (crisi econòmica, crisi dels refugiats, Brexit i últimament la Covid-19) han desviat l'atenció del procés d'ampliació de la UE. L'ampliació ja no està de moda. En tercer lloc, l'última ampliació de la UE no ha estat un èxit indiscutible: no ha consolidat els valors europeus en tots els estats membres i al mateix temps ha proporcionat excuses per debilitar aquests valors en tots els estats membres a través de la propaganda populista.

En el context polític actual no sembla que s'obrin perspectives d'ampliació fins al 2026. Paradoxalment, aquesta situació sembla convenir a alguns països candidats com ara Sèrbia o Turquia, i també a alguns estats membres. L'aspiració europea expressada amb més claredat prové d'Albània, i més cap a l'est d'Ucraïna i Geòrgia. En resum, la voluntat política per desbloquejar l'estancament és dèbil. Per aquests motius, al final, el terme *perspectiva europea* s'ha convertit en un substitut del concepte *adhesió a la UE* i *ampliació*.

El problema és que les conseqüències d'aquesta situació poden resultar contràries a la defensa dels drets humans en el veïnatge de la UE i costoses per a la seguretat europea. D'una altra banda, Rússia desplega una política molt més assertiva que no dubta a recórrer als mitjans menys democràtics (guerra, annexió, bloquejos econòmics, conflictes congelats, etc.) per mantenir sota control els estats teòricament independents de les antigues repúbliques soviètiques o utilitzar el discurs de la fraternitat eslava amb Sèrbia per mantenir-la dins la seva òrbita i allunyar-la de la Unió Europea.

4.4.5. Propostes i recomanacions

Què creu que la Unió Europea hauria de fer per donar més suport a les seves societats i atraure-les?

Ser coherent i ser el que diu que és.

Per atraure més, la UE ha de demostrar més bé que és coherent amb els valors que proclama, donant suport més decidivament a les societats europees que aspiren a gaudir de la mateixa qualitat de vida que els ciutadans de la UE. La Unió Europea no ha de perdre de vista que hi ha un "exemple d'Europa".

Ser pedagògic

Entrar a formar part de la UE hauria de ser un procés substancial, molt més que simplement imposar normes i lleis. Per això, la UE hauria d'explicar més i millor com els valors "no materials" han contribuït a crear una vida més harmoniosa als estats membres. Per exemple, bastanta gent entén que democràcia i llibertat són valors europeus immaterials, però molts, els que es declaren proeuropeus i tot, no comprenen la importància de valors com la tolerància i el respecte a les minories. I això s'ha d'explicar especialment ara, quan aquests valors estan sent atacats per forces polítiques internes dins de la UE i per règims de dubtosa qualitat democràtica com el de Rússia o Turquia. Involucrar la societat civil per explicar els valors "no materials" podria ser un instrument eficaç en diversos països.

Obrir-se, no replegar-se en si mateixa

La UE no pot ser una illa democràtica tancada al món. Aquesta recomanació, que ha tingut consens entre els participants, fa referència a com la UE hauria d'abordar les aspiracions dels seus veïns de l'est d'Europa respecte dels refugiats que s'ajunten en condicions infrahumanes a les seves fronteres. Al mateix temps, hauria de mostrar més flexibilitat en la política de visats amb Rússia, que utilitza aquest mecanisme com a instrument de *soft power*.

Atraure amb més imaginació

La Unió Europea hauria de ser més imaginativa a l'hora d'atraure els ciutadans d'aquells països europeus on dominen els discursos contraris a la UE, com a Sèrbia i Rússia.

Posar ordre a casa seva

Els enemics dels valors europeus són dins de la UE. Brussel·les i els estats membres haurien de començar a fer els deures per frenar més activament el deteriorament de la democràcia dins les seves fronteres.

Valors, no identitats

Finalment, els valors europeus no poden ser tributaris d'una qüestió d'identitat, siguin aquestes nacionals, religioses o de qualsevol altra mena. Els bosníacs, per exemple, no es poden permetre no ser proeuropeus, però ells –que se senten profundament part d'Europa– també senten que se'ls nega el dret de considerar-se plenament europeus perquè molts d'ells són musulmans, mentre que el serbis de Bòsnia i Hercegovina són cristians, però miren cap a Rússia, i els croats de Bòsnia i Hercegovina es consideren els únics veritables europeus simplement perquè són catòlics (fins i tot tenint una extrema dreta que celebra el feixisme de la Segona Guerra Mundial).

5. Conclusions finals

5.1. Conclusions Seminari 1

Malgrat l'ambigüitat i les ambivalències del concepte d'identitat europea, es pot afirmar que Europa existeix, tant com a afirmació d'una civilització europea empírica com d'un ideal construït a partir de la defensa dels drets humans. Europa s'ha construït a partir de guerres, de les lluites i els conflictes, i els seus fonaments són l'espai, la història, la cultura i els valors. La "Idea d'Europa", en el sentit de Steiner, continua vigent avui dia, però no és percebuda d'igual manera al conjunt de la societat. En tots els països de la Unió Europea hi ha una dualitat entre aquells sectors de la població que s'identifiquen amb una comunitat europea i cosmopolita i els que se'n senten allunyats o exclosos perquè amb prou feines tenen accés al mercat de treball o a l'educació superior.

Amb l'objectiu de concretar l'opció política d'acostar la Unió Europea al conjunt de la ciutadania i fomentar la consciència de pertànyer a un projecte comú, cal posar en marxa iniciatives que reforcin i cohesionin la identificació de la ciutadania amb el projecte europeu i permetin avançar cap a una identitat europea. Els àmbits en els quals cal treballar són l'educació i la comunicació, l'enfortiment de l'esfera pública europea i la traducció dels valors en realitats concretes i tangibles. L'aposta de l'actual Comissió Europea per la transició energètica i el pacte verd pot ser un bon laboratori per explorar iniciatives en aquesta línia: és una gran ocasió per crear una identitat al voltant d'un aspecte que és absolutament comú al conjunt de la ciutadania, que preocupa especialment els més joves i que pot marcar un valor distintiu de l'espai europeu en relació amb altres agents mundials. En aquest sentit, és una gran oportunitat per afavorir la identificació amb el projecte europeu. D'una altra banda, si la manera en què es posa en pràctica aquest objectiu no connecta amb el ciutadà, és molt possible que aquesta oportunitat es converteixi en un fracàs. Les institucions europees tenen la responsabilitat de ser valentes i engrescadores, però també d'actuar amb transparència i de tenir en compte el ciutadà en la seva política, no solament com a subjecte passiu sinó també com a subjecte actiu i participatiu.

5.2. Conclusions Seminari 2

La Unió Europea està basada en uns valors comuns i compartits pels estats membres que s'han traslladat al marc normatiu. La Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea es converteix en jurídicament vinculant amb l'entrada en vigor del Tractat de Lisboa el 2009 i, per tant, el debat dels valors queda inserit en el debat sobre els drets, i sobre la responsabilitat dels estats membres de garantir-los. En aquest sentit, els estats membres han de treballar per construir societats en què es protegeixi la dignitat humana, es garanteixi la llibertat, s'enforteixi la democràcia i l'estat de dret, es respectin els drets humans i es fomenti la igualtat i la no-discriminació.

Si els valors constitueixen les identitats, la identitat europea hauria de respondre a aquest conjunt de principis que s'articulen en la Carta de Drets Fonamentals. Però és evident que, per crear afinitat i pertinença, la identitat europea ha de ser útil. Més enllà dels factors econòmics que configuren la Unió Europea, cal treballar per enfortir aquests drets i garantir-los de manera més eficient, solidària i distributiva, perquè es constitueixin en parts substantives d'una identitat europea a la qual es vulgui pertànyer.

Si les actuacions dels estats membres no responen a aquests principis rectors, com succeeix en determinats països, si no s'apliquen les mesures sancionadores per protegir-los o no són prou visibles en les diferents crisis que s'han viscut aquests darrers anys, no solament es debilita la idea d'una identitat europea, sinó el mateix valor i la credibilitat d'aquests drets. I, sense aquests, el projecte europeu posa en risc tota la seva existència.

5.3. Conclusions Seminari 3

Veient les clares mostres de "fatiga de l'ampliació" és legítim preguntar-se si la UE realment vol atraure més o si, per contra, prefereix quedar-se com està, almenys uns quants anys més.

Formar part de la UE hauria de ser un procés molt substancial, molt més que simplement imposar regles i lleis formals.

La UE hauria de ser més imaginativa a l'hora de seduir la ciutadania dels estats europeus on domina el discurs contrari a la UE.

La UE hauria de desenvolupar un paper més actiu com a mediador en els diversos conflictes de l'espai post-soviètic.

La discussió sobre els valors ve de lluny. Per exemple, podem recordar el que va escriure Jorge Semprún en un article el març de 2002 titulat "Què significa per mi ser "europeu"?": "...a Europa, avui, està molt clar que la unitat europea només pot recolzar en la raó democràtica, els principis de la democràcia i la certesa dels seus valors".

És cert, com bé s'ha assenyalat en aquesta trobada, que mai en els últims deu o quinze anys la UE no havia hagut d'afrontar tants reptes ingents i simultanis (crisi econòmica, refugiats, auge del populisme, l'extrema dreta i ara la pandèmia de la Covid-19). Això és sense dubte una explicació encertada, però no pot convertir-se en una excusa. Si nosaltres, els ciutadans del projecte europeu, fallem en la raó democràtica i la certesa dels valors europeus, potser estarem donant la raó al que Putin repeteix sense parar: segons el president rus, els occidentals (i els europeus en particular) només *pretene*n defensar la democràcia i els drets humans, però en realitat aquest discurs només serveix per encobrir els seus *interessos* materials. Si fallem en la raó democràtica i la certesa dels valors, hauríem de deixar de parlar de valors europeus i referir-nos només als interessos de la Unió Europea.

Idees clau per reforçar la *Identitat Europea*

- Educació, informació i comunicació, elements centrals per reforçar una identitat europea.
- Necessitat de traduir els valors europeus en realitats concretes, que siguin útils a la ciutadania.
- Garantir els valors europeus com a drets i també garantir-ne el compliment.
- La resposta de la UE a la crisi de la Covid-19 ha de ser clara, útil i visible per a la ciutadania.
- Recomanació a la UE d'obrir-se als estats i a la societat civil que avui no en formen part.
- La UE ha de ser coherent amb els seus valors per tal de preservar la seva credibilitat com a projecte democràtic i continuar sent rellevant.